

Tetování jako vzkaz: Vybrané tělesné mutilace vězeňské subkultury

Ing. ALENA LOCHMANNOVÁ

Katedra antropologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita Plzeň
Sedláčkova 15, 30614 Plzeň; e-mail: alena.oudova@centrum.cz

ABSTRAKT

Vězeňské prostředí je prostředím velmi specifickým. O vězeňském nepsaném řádu, hierarchizaci mezi odsouzenými, o minulosti odsouzených i jejich přesvědčeních se můžeme dozvědět mnohými způsoby a jedním z nich jsou tělesné mutilace. Tetování je prvkem, který je možno nalézt v každé věznici. Na jedné straně může být vnímáno jako dekorativní prvek zdokonalující tělo odsouzených, neboť tělesnost je ve vězení jedním z podstatných aspektů, na straně druhé je vnímáno jako „vzkaz“ ostatním vězňům, nositel informací směřující k těm, kteří jej umějí číst. Tato studie se zabývá specifickými tělesnými mutilacemi v prostředí českých věznic, pozornost je zde věnována procesu vězeňského tetování včetně vymezení jeho významů, ale na druhou stranu také úskalí, a to vše s důrazem kladeným na populaci odsouzených. Data prezentovaná v této studii vychází z vlastního kvalitativního etnografického výzkumu realizovaného v prostředí čtyř vybraných českých věznic typu B a C.

ABSTRACT

The prison environment is a very specific environment. About the unwritten detention order, hierarchy among offenders, about the past of convicts and their beliefs we can learn in many different ways and one of them is physical mutilation. A tattoo is an element that is found in each prison. On the one hand, it can be perceived as a decorative element that enhance body of convicts because the physicality is in prison one of the essential aspects, on the other hand, it is perceived as a „message“ to other inmates, as the bearer of information to those who can read it. This study deals with specific physical mutations in Czech prisons, attention is paid to the process of prison tattoos including a definition of its meaning, but on the other hand also the pitfalls and this all with an emphasis on inmates population. Data presented in this study are based on qualitative ethnographic research conducted in an environment of four selected Czech prisons type B and C.

KLÍČOVÁ SLOVA:

tetování, vězení, věznice, populace odsouzených, tělesné mutilace, význam tetování, totální instituce, sociální hybrid, soft mutilace

KEYWORDS:

tattoos, prison, prison population of convicts, bodily mutilation, meaning of tattoos, total institution, social hybrid, soft mutilation

ÚVOD

Vězeňské prostředí je v mnohém specifické, jedná se o prostředí s vlastními pravidly, normami, řádem i hodnotami. Vůči vnějšímu světu je toto prostředí uzavřené, pravidla většinového světa jsou zde smazávána, statky cenné se stávají bezcennými a logika vězeňského života je postavena na velmi specifických pravidlech (Jones, Schmid 2000). Vězení je uzavřenou institucí, která zadržuje jedince proti jejich vůli a to na základě zákonného oprávnění. Tento specifický svět je tvořen dvěma skupinami subjektů, dozorcí a ostatními pracovníky věznice na straně jedné a odsouzenými na straně druhé. Přitom každá z těchto skupin má své vlastní zájmy, které sleduje a které jsou v kontextu zájmů a potřeb druhé skupiny reverzní (Goffman 1961). Hlavní funkcí vězení je náprava, dílčí funkcí je přímá ochrana veřejnosti ve smyslu zadržení jedinců vně společnosti, případně jejich navrácení zpět do společnosti očištěných od kriminálního života a kriminálních aktivit, kterým dříve propadli (Karabec 2001). Je to právě ona síla propůjčená vězení, které je reprezentováno jeho zaměstnanci, která utváří podmínky, v nichž se odsouzení pohybují a v nichž si vytváří svá specifická pravidla. Tato pravidla jsou často

nepsaná a neoficiální, ústně předávaná, ale přesto má být vnímána jako nosná. Tato pravidla koexistují s pravidly formálně ustavenými (Van Zyl Smit 2010).¹

O vězeňském nepsaném řádu, hierarchizaci mezi odsouzenými, o minulosti odsouzených i jejich přesvědčeních se můžeme dozvědět mnohými způsoby a jedním z nich jsou tělesné mutilace. Je to totiž právě tělo, do kterého jsou vepsány významy ve smyslu genderu, etnicity, třídy a to v symbolickém slova smyslu (Demello 1993). Tyto symbolické významy jsou zprostředkovány ve fyzické podobě skrze tělesné mutilace, v prostředí vězeňském tedy především tetování a úpravy pohlavních orgánů vězňů. Data prezentovaná v předkládané studii vychází z vlastního kvalitativního etnografického výzkumu, v jehož rámci jsem realizovala rozhovory s odsouzenými vykonávajícími trest odnětí svobody v prostředí českých věznic, které jsem doplnila o pozorování ve vnitřních prostorách věznic a analýzu pořízených fotografií zachycujících vybrané tělesné mutilace vězňů.

Na úvod textu se zaměřím na vybrané teorie popisující vězení jakožto specifické prostředí, svět ve světě a kulturu v kultuře, dále se zaměřím na popis tělesných mutilací a jejich základních funkcí, pozornost

¹ Tato studie vznikla za finanční podpory Západočeské univerzity v Plzni v rámci projektu „Vybrané aspekty vězeňského života v prostředí českých věznic“ (grant č. SGS-2015-050).

budu věnovat specifickým tělesným mutiacím v prostředí českých věznic, především pak procesu vězeňského tetování včetně vymezení jeho významů, ale na druhou stranu i úskalí a to vše s důrazem kladeným na populaci odsouzených. Detailně popíši metodologii svého výzkumu a současně představím svá vlastní zjištění, ke kterým jsem analýzou svého datového souboru dospěla.

UVĚZNĚNÍ TĚLA I DUCHA

Věznice jakožto specifické instituce mají dlouhou historii. Již z babylonských zdrojů víme, že se vězeňské cely využívaly k zadržování lidí, kteří byli obviněni ze spáchání špatných skutků a čekali, až nad nimi bude vynesena rozsudek, nebo těch, kteří se dostali do dluhů. Z překladů těchto zdrojů víme, že se vězení často označovala výrazy jako „domy zadržování“ či „domy řetězů“. Ve své podstatě již od nejranějších civilizací až po osmnácté století bylo hlavním účelem věznic izolovat ty, kteří se něčím provinili, od zbytkové společnosti (Farrington 2007). Je až projevem moderní společnosti, že vedle uvěznění samotného je cílem vězeňské instituce vězně napravit, respektive se o to pokusit, přičemž náprava je chápána ve smyslu růstu shody chování vězňů s určitými normami chování, které jsou definované ze strany instituce jako žádoucí. Někteří autoři proklamovali, že hlavním smyslem vězení je vytvořit z kriminálníky osoby oproštěné od jejich kriminální minulosti (Sykes 1958), přivést vězně na cestu víry (Bouyer 1958) nebo jej změnit v člověka ve smyslu řádného fungování lidské bytosti (Greenblatt 1955).

Svět za vězeňskými zdmi je mikrosvětlem ve světě, kde platí odlišná pravidla a poměry. Erving Goffman nahlíží na vězení jakožto na totální instituci. V této instituci dochází k podřízení vlastního života aktéra vyšší autoritě, přičemž život tohoto aktéra je regulován pravidly, která jsou pro něj závazná a stanovená direktivně shora. Totální charakter instituce je symbolizován limitací běžného společenského života, kdy aktér je fyzicky izolován od vnějšího světa. Nucené odtržení od společnosti je zde reprezentováno vysokými zdmi a ostnatými dráty (Goffman 1961). Vězení je tak světem ve světě s vlastními pravidly. Stejně jako v běžné společnosti zde probíhá důmyslná ekonomická směna, která je nicméně postavena na zcela jiných principech a ve které nad směnnou hodnotou dominuje hodnota užit-

ná. Stejně jako v běžné společnosti i zde dochází k nerovné distribuci moci a vertikální mobilita je zde omezena aspekty jako je fyzická síla či vlastnictví statků. A stejně jako v běžné společnosti také ve vězení pocítují odsouzení potřebu prezentovat sami sebe vlastními těly a za tímto účelem svá těla upravují. Dochází tak k vpravení vězeňské identity a kultury do fyzického těla skrze vězeňská tetování (Demello 1993), mutilace pohlavních orgánů, další dílčí dobrovolné poškozování těla (Hewitt 1997) či posilování s cílem vybudování vyvinuté muskulatury.

TOUHA PO ÚPRAVĚ VLASTNÍCH TĚL

Touha po úpravě vlastního těla je lidskému druhu přirozená. Jedná se o aspekt, kterým se lidé odlišují od zvířat a to již od starověku. Již odedávna se člověk snažil vymanit ze své přirozenosti, překonat přírodu a její limitaci. Zdobení bylo tím, co člověku dávalo pocit odlišnosti, moci nad vlastním tělem, osvobození se od pout danosti vytvořených přírodou (Rychlík 2005). Naše vnímání tělesných mutilací jako groteskních či úchvatných, jako výrazu hrdinství či zbabělosti, jako prvku skvělého a na druhé straně žalostného či jako smysluplného nebo naprosto nesmyslného počínání je do značné míry odvozeno ze zkušeností předchozích generací. Automutilace není možné zcela oddělit od mutilací, které jsou směřovány či vedeny vůči ostatním, neboť vnímání a praktiky jednoho jsou zcela přirozeně spojeny s druhým. Nicméně úpravy těl druhých na nedobrovolné bázi mohou být jednodušeji vysvětleny v konotacích jednoduchých termínů, jako je pomsta nebo snaha o vzbuzení strachu ve druhých subjektech. Úpravy vlastních těl pak nabývají zcela odlišných významů (Favazza 1996). Je možné se neustále doptávat na to, proč lidé podstupují bolest, aby své tělo permanentně změnili, označili či mnohdy radikálně přetvořili. A jak je možné, že se tělesné úpravy jakožto specifická lidská aktivita a přístup k lidskému tělu objevuje již po staletí všude po celém světě? Již odedávna bylo značení a úprava lidských těl součástí náboženských obřadů či výrazem dispozice nadpřirozenou silou. Lidé zdobili svá těla ochrannými symboly a skrze tyto symboly komunikovali s nadpřirozeným světem. Lidské tělo bylo využito jako náboženský text, kdy lidský jazyk byl substituován tělesnou konstrukcí se symboly nesoucími význam. Tím, jak se

v průběhu doby struktura společnosti proměňovala, proměňoval se i význam a užití tělesných mutilací (Hewitt 1997).

Tělo je tak možné chápat jako prostředek symbolického vyjádření kulturní identity (Mascia-Lees 1992). Specifické tělesné mutilace je pak třeba vnímat ve vztahu vůči sociálnímu a spirituálnímu statutu. Úprava těla odlišuje jedince v rámci společnosti a každá mutilace je jedinečná ve vztahu ke konkrétnímu subjektu. Může odkazovat ke specifické roli ve společnosti, hierarchickému postavení, může znamenat vstup do uzavřené komunity a nabývat řady dalších významů. Co je podstatné, je možnost vepsat prostřednictvím tělesných úprav do vlastního těla svoji minulost, současnost i budoucnost a takto prezentovat sám sebe ve vztahu ke svému vnějšímu okolí (Hewitt 1997). Tělesné mutilace mají řadu funkcí, často se vztahují ke kulturních zvyklostem, sociálnímu uspořádání, ale zahrnují také východiska, která se týkají reprodukčního chování ve smyslu výběru partnera či sociálního chování ve smyslu hierarchizace či sounáležitosti. Obecně je možné nalézt jak vnitřní, tak vnější pohnutky vedoucí k mutilačnímu chování, které doplňuje neverbální komunikaci, neboť slouží k záměrnému vyjádření sociálních rolí a funkcí. Významy, které tělesné mutilace nabývají, se s růstem komplexnosti společnosti stále více rozšiřovaly. Náboženské významy byly do jisté míry potlačeny, naopak spektrum funkcí na úrovni sociálního života jedince bylo značně rozšířeno. Tělesné úpravy tak mohou dnes odkazovat k sociální zralosti či dospělosti, mohou vyjadřovat etnickou či klanovou příslušnost, členství v zájmové či profesní skupině, mohou odkazovat k sociálnímu statusu, elitní pozici, bohatství, životní události či vlastním schopnostem. Tělesné mutilace současně mohou plnit ochrannou funkci a v současné době nelze opomenout ani význam funkce zkrášlování, která do jisté míry začíná upozadňovat a stírat tradiční významy a funkce tělesných úprav (Blažek 2011).

Značný význam má při úpravě těl také bolest, neboť řada praktik, jako je například skarifikace či tradiční tetování, s sebou značnou bolest přináší. Tyto praktiky byly původně spjaty s přechodovými rituály a význam bolesti spočíval do jisté míry také v její roli prostředníka, který pak jedinci po zbytek života připomínal onen zlo-
mový či jinak významný okamžik (Rychlík

2005). Formálně je možné tělesné mutilace rozlišit na ireverzibilní a reverzibilní. Ireverzibilní mají trvalý charakter, kdežto reverzibilní úpravy těla jsou pouze dočasné. Já se budu dále v textu věnovat ireverzibilním mutilacím, které je možné dále ještě rozlišit na tzv. „hard“ tělesné mutilace, které jsou realizovány na kostech a zubech, a „soft“ tělesné mutilace na měkkých částech těla. Příkladem „hard“ tělesných mutilací jsou především úpravy hlavy, končetin a trupu, příkladem „soft“ tělesných mutilací je skarifikace či tetování, kterému bude primárně věnována pozornost v následujícím textu (Blažek 2011, Rychlík 2005).

TETOVÁNÍ JAKO SPECIFICKÁ TĚLESNÁ MUTILACE

Tetování a obecně úpravy lidského těla jsou staré jako lidstvo samo. Nejstarší doklady o lidském zdobení těla pocházejí z jihoafrické jeskyně Blomsos, kde došlo k nálezům provrtných ulit, přičemž tyto ulity byly uloženy tak, že spolu souvisely. Na tomtéž místě byla nalezena z větší vzdálenosti donesená barevná hrudka. U tohoto nálezů je tak možné předpokládat, že tehdejší lidé nosili korále a malovali na svoji kůži a to dost možná i přímo za účelem zdobení. Obecně problematika mutilačního chování přesahuje do značné míry oblast behaviorálních věd a její blízkost vědám, jako je antropologie či etnografie, je dána především tím, k jakému účelu jsou úpravy zevnějšku prováděny. Funkce tělesných úprav jsou různorodé a velmi bohaté, počínaje odkazem ke kulturním (a potažmo také subkulturním) zvyklostem a sociálním uspořádáním, až po reprodukční chování ve smyslu výběru partnera či sociálního chování (Blažek 2011). Je možno se setkat i s teoriemi, které naznačují, že by některé tělesné úpravy, a to především právě tetování a spolu s ním skarifikace, mohly mít význam adaptáční, a to v kontextu zvyšování obranyschopnosti mladého jedince nebo výběru geneticky zdatnějších jedinců (Ludvico, Kurland 1995).

Tetování a úpravy těla mají znakový charakter, což znamená, že je skrze ně něco více či méně konkrétního sdělováno. Tetování tak můžeme posuzovat v rovině syntaktické ve smyslu toho, kde je tetování prováděno a v jakém rozsahu, v rovině sémantické, která odkazuje k jeho obsahu, tedy symbolickému významu, a v rovině pragmatické, tedy kdo tetování provádí, co

tetuje a jakým způsobem. Obecně platí, že je podstatné, kde je tatáž prováděna a jaký je vztah mezi jedním a druhým tetováním, je-li zde nějaký (Blažek 2011). Také rozdíly ve formách tetování a jejich symbolice jsou podstatné, neboť jsou spojeny s fundamentálními vzorci sociální stratifikace. Ačkoli bylo dříve tetování chápáno v kontextu té nejnižší třídy, odlišné formy tetování jsou dnes spojovány s odlišnými třídami. Zatímco vězeňské tetování zůstává na té nejnižší úrovni, odlišné tetování nosí zástupci střední a vyšší třídy, kdy tetování bylo společností přijato jako moderní dekorativní prvek. A proto je možné konstatovat, že tetování v tomto kontextu tvoří jakousi hraniční linii mezi vysokou a nízkou kulturou (Demello 1993).

Tetování je možné pojmut jako zdůraznění příslušnosti ke skupině. Historicky se tetování pojí s iniciací a přechodovými rituály. Přechodové rituály v oné čisté podobě v soudobé společnosti ovšem chybí, nicméně vstup do vězení může být jako přechod a jisté míry ritualizovaný pojímán. Vězeň odevzdává většinu svých osobních věcí, odevzdává peníze, své doklady. Fotografie, dopisy a další tiskoviny si může ponechat, o ponechání řady věcí musí žádat vyšší autoritu, konkrétně ředitele věznice. Přechází ze světa, v němž se mohl pohybovat zcela volně a bez omezení a reprezentovat sám sebe jako určité ego, do světa, v němž jeho jednání a chování je usměrňováno režimem a zde reprezentuje určité ego, které se od toho původního může postupem doby velmi odlišovat (Blažek 2011).

Tělo ve své fyzické podobě je pojímáno nejen jako nástroj působení na okolí, ale také jako nástroj sebereflexe. Všeobecně existuje tendence hodnotit své vlastní tělo podle toho, jak jej hodnotí ostatní, a proto je zde touha po spokojenosti s vlastním tělem a tetování a další mutilace jsou jejím nástrojem. Vedle sebeidentifikace a identifikace se skupinou plní tetování funkci zkrášlování, která v posledních letech dominuje, funkci sdělování konkrétních informací nebo také funkci trestu. Tetování však nabývá specifických významů v návaznosti na konkrétní prostředí. Velmi vyhraněné významy je možné nalézt ve vězeňském prostředí, k němuž tetování od nepaměti patří.

TETOVÁNÍ VE VĚZEŇSKÉM PROSTŘEDÍ

Tetování obecně v sobě mají sama o sobě jistou hierarchii, která je dána sociálními,

ekonomickými, uměleckými, ale také technologickými faktory. Můžeme je rozdělit na tetování profesionální, kterých se nám dostává v salónech známých tatérů, kteří prosluli svým umem, dále pak poloprofesionální, pouliční (street tattooing) a vězeňská, přitom právě vězeňská tetování se nachází úplně nejnižší, co se hierarchie týče, neboť tetování, která vznikají ve vězeňském prostředí, mohou být díky omezeným technologickým možnostem, symbolům, které jsou tetovány a také místům, kam jsou tetovány, jednoduše odlišena od těch profesionálních, neboť jejich kvalita je velmi nízká (Demello 1993).

Zájem o vězeňské tetování je prastarý. Projevil jej už profesor kriminologie Cesare Lombroso, který přišel s teorií, že zločinci jsou jakýmsi reliktem primitivního typu člověka, přičemž ten se projevuje zálibou v tetování, což naznačuje a odkazuje k bestialním pudům (Lombroso 1896). Ve své práci se Lombroso zaměřil především na hesla vyjadřující nedostatek respektu k autoritám a touhu po pomstě, obscenní obrázky i výrazy, tetování penisu (což považoval za jasný doklad toho, že se jedná o nebezpečného zločince), tetování odkazující na členství ve zločineckých organizacích a slova psaná v šifrách (Rychlík 2014). Vězeňské tetování mělo a dodnes do jisté míry má svoji logiku a pravidla, i když jeho symbolika se (až na výjimky určitých dílčích subkultur, jako jsou ruskojazyční či extremisté) rozvolňuje. Ne každé tetování si může nechat vytetovat každý a platí také, že špatně zvolené tetování, případně prozrazené tetování může dnes stát vězně pověst, dříve dokonce i život. Co je ovšem nutno podotknout, to je skutečnost, že od dob prvních tetování dotáhli vězni své tatéřské řemeslo na vysokou úroveň. Tetovat se ve vězeňském prostředí bylo vždy zakázáno a to především v kontextu nevyhovujících hygienických podmínek, v nichž hrozila infekce (dnes především přenos HIV či žloutenky typu C). Tetující tak byli nuceni improvizovat a museli si obstarávat tetovací náčiní z dostupných zdrojů, tetovat tak, aby nebyli přistiženi a své nářadí důmyslně schovávat. V československých káznících se začalo tetovat po roce 1930. Potřebné věci dodával často chodbař, tetovačku si vyráběli sami tatéři či ostatní odsouzení, kteří ji následně směřovali s tatéřem například za žádoucí komodity (Rychlík 2014). Jestliže je možné obecně o tetování prohlásit, že dělá tělo

kulturně viditelným, pak vězeňská tetování (a především pak ta na obličeji, krku a rukou) dělají tělo speciálně viditelným a co více, dávají ostatním vězňům a vnějšímu světu na vědomí sociální pozici vězně, jsou pro ně určitým vzkazem.

Tetování je ve věznicích zakázaným ovocem také dnes. V souladu s ustanovením § 28, odst. 3, písm. e) zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů má odsouzený zakázáno „tetovat sebe nebo jinou osobu, nechat se tetovat nebo mít ve věznici v držení pomůcky k provádění tetování; to platí obdobně také pro jiné způsoby porušování integrity lidské kůže a držení pomůcek k provádění takové činnosti.“ Přesto je skutečností, že neexistuje vězení, v němž by se netetovalo. Tetování je ve vězeňském prostředí natolik zakořeněno, že není možné jej eliminovat. Ve vězeňském prostředí se vždy tetovalo tajně, pod rizikem kázeňského trestu a umístění na oddělení výkonu kázeňských trestů. Proměnily se sice podoby tetování, tetovací techniky a tetované symboly, nezměnila se však touha vězňů po úpravě vlastních těl.

METODOLOGIE

Data prezentovaná v této studii vycházejí z vlastního etnografického výzkumu prováděného v období dvou let v prostředí českých mužských věznic typu B a C. Pozornost byla zaměřena na úpravy těl odsouzených v prostředí českých věznic a to z perspektivy samotných aktérů, tedy vězňů, kteří buď svá těla sami upravují, nebo si je upravovat nechávají (tetování) od těch vězňů, kte-

ří si tak v rámci neformálního vězeňského ekonomického systému takřkajíc přivydělávají (tateři), nebo jinak participují na tomto procesu, ať už jako diváci či stojky. Procesu tělesných úprav jako takovému, jak již vyplývá z předchozího, nicméně uniknout ve vězeňském prostředí nelze. Ve svém výzkumu jsem obrátila pozornost k perspektivám klíčové skupiny aktérů, tedy samotným odsouzeným a to ve všech zmíněných skupinách – tetovaným, tetujícím i těm, kteří jsou součástí skupiny „pozorovatelé“, ač tyto role se často mění a překrývají. Na základě analýzy přístupů těchto aktérů jsem se pokusila komplexně uchopit dané téma a detailně popsat podstatu, význam a symboliku ireverzibilních tělesných mutilací ve smyslu tetování v kontextu vězeňského prostředí.

Základem analyzovaných dat jsou kvalitativní polostrukturované rozhovory, pozorování ve vnitřních prostorách věznic a analýza fotografií, které zachycují vybraná tetování vězňů, s nimiž byly rozhovory realizovány. V letech 2013 až 2015 jsem provedla 75 rozhovorů s odsouzenými a přibližně 200 hodin pozorování ve vnitřních prostorách věznic. Svůj výzkum jsem zaměřila na věznice typu C v rámci českého vězeňského systému z důvodu získání povolení k výzkumu ve vnitřních prostorách věznic a z důvodu největšího podílu všech odsouzených v České republice právě ve věznicích typu C. Celkem jsem navštívila čtyři tyto věznice. Pro potřeby srovnání byl výzkum realizován také v jedné věznici typu B, která byla charakterově od ostatních navštívených věznic velmi odlišná. Tato odliš-

nost spočívala primárně v charakteru tělesných mutilací, konkrétně tetování, a i ve skladbě odsouzených, s nimiž byly vedeny rozhovory. Zatímco ve věznici typu B převládali odsouzení mladších ročníků, kteří ve větší míře získávali své první zkušenosti s tetováním, které byly v řadě případů velmi čerstvé, ve věznici typu C byly realizovány rozhovory převážně s recidivisty, kteří s tělesnými mutilacemi, ať už tetováním či mutilacemi pohlavních orgánů, mají bohaté zkušenosti získané v průběhu své kriminální kariéry. Lišil se také charakter mutilací, tedy konkrétně tetování, kdy ve věznicích typu B převládaly motivy rodinné či abstraktní a hlavním motivem pro získání tetování byla touha po začlenění se do subkultury, která byla pro mnohé jedince zcela novým a neznámým prostředím, snažila se splynout s touto subkulturou a touha nevybočovat. Ve věznicích typu C byla k vidění bohatší škála tetování, které se dále v tomto textu pokouším kategorizovat, přičemž se různily také motivy. Obecně lze konstatovat, že co do symbolické významnosti, tetování mělo větší vypovídající charakter z hlediska vizuální antropologie ve věznicích typu C, zatímco ve věznicích typu B převládaly abstraktní motivy a efekt zkrášlení vlastního těla před interpretativním potenciálem tetování.

Odsouzení, s nimiž jsem vedla rozhovory, se lišili v řadě aspektů počínaje věkem, přecházejí přes délku trestu, charakter spáchaného trestného činu, symboliku tetování, způsob jejich provedení i tzv. vězeňskou historii, tedy tím, jakými věznicemi již prošli a jaké věznice se do jejich těl doslova vepsaly.

Délka rozhovorů se pohybovala v průměru od 90 do 120 minut. Rozhovory byly realizovány ve vnitřních prostorách věznic, nejčastěji v kanceláři speciálního pedagoga, ve většině případů bez přítomnosti dalších osob, aby byly eliminovány či minimalizovány potenciální rušivé vlivy plynoucí z přítomnosti další osoby či osob. Bylo poměrně náročné získat nejprve povolení ke vstupu do vnitřních prostor věznic, řada věznic mi přístup z různých důvodů odepřela (nejčastěji s odvoláním na možná bezpečnostní rizika). Z tohoto důvodu shledávám vězeňský výzkum jako velmi obtížný typ výzkumu. V některých věznicích jsem trávil určitý souvislý a na sebe navazující čas, do jiných jsem dojížděla pravidelně po celé dva roky. Druhou výzvou po získání přístupu do vnitřních prostor věznic bylo kontaktovat a získat potenciální participanty. K tomu došlo v prvopočátku vždy s pomocí speciálního pedagoga, který v úvodu výzkumu doporučil vězně, který se těšil důvěře u ostatních vězňů, ve vězeňské hierarchii byl výše postaven a současně byl ochotný na výzkumu participovat. Následně byli skrze metodu sněhové koule získáváni další participanti právě na základě doporučení již oslovených participantů. Výběr respondenta byl vždy konzultován se speciálním pedagogem a to především s ohledem na vhodnost vězně pro můj výzkum, ochotu participovat a současně také potenciální rizika, která by mohla během vedení samotného rozhovoru vyvstat. Speciální pedagog pak vždy nechal respondenty přivést do kanceláře, kde samotný rozhovor následně probíhal.

Před každým rozhovorem byl získán od respondenta podepsaný informovaný souhlas, byla zaručena anonymita respondentů i samotných věznic. S výjimkou rozhovorů ve věznicích typu B byly všechny rozhovory nahrávány na záznamové zařízení, v tomto konkrétním jednom případě nebylo nahrávání na záznamové zařízení z bezpečnostních důvodů umožněno. Tělesné mutilace odsouzených byly s jejich souhlasem fotografovány na soukromý fotoaparát, v jednom případě nebylo použito soukromého fotoaparátu umožněno a bylo nutno používat po celou dobu výzkumu fotoaparát věznic, což mělo do jisté míry neblahý dopad na kvalitu pořízených fotografií, nicméně tento dopad se nijak neodrazil v kvalitě získaných informací. Během rozhovorů byly pořizovány poznámky, které pak byly po skončení rozhovoru detailně rozepsány. V kontextu

pozorování ve vnitřních prostorách věznic byl veden terénní deník. Nahrávky rozhovorů byly následně přepisovány a analyzovány na základě principů tematické analýzy (Ezzy 2002).

V následující části textu se věnuji samotnému procesu úprav těl a významu tělesných mutilací vězňů v kontextu aspektů, jako je ekonomická směna, deklarace moci či symbolická významnost tetování. Současně předkládám typologii nejčastějších tetování objevujících se v českých věznicích a srovnávám je se zahraničním kontextem.

SEBEIDENTIFIKACE A VIZUÁLNÍ DEKLARACE MOCI ODSOUZENÝCH

Odsouzení se často po vstupu do vězení a nalezení pozice ve vězeňském spektru nechávají tetovat. Pryč jsou již doby, kdy tetování bylo výhradně znakem jedince, který prošel vězeňským prostředím, vězeňská tetování jsou však stále do značné míry specifická a mnohé o svých nositelích vypovídají. Tetování je subkulturní univerzálií, která se vyskytuje ve všech vězeňských institucích po celém světě, přičemž dochází k proměnám na úrovni provedení, nástrojů a důmyslnosti systému znaků. Majoritní většina vězňů získává své první vězeňské tetování v prvním výkonu trestu. Často moji informátoři hovoří ve vztahu k získání prvního tetování o potřebě identifikace se skupinou, potřebě „zapadnout“. Tetování viděli všude kolem sebe a často bylo v době, kdy si jej nechali dělat, symbolem příslušnosti k vězeňské komunitě. „*Najednou jsem byl ve vězení a cítil jsem se jako hroznej gangster a tetování k tomu patřilo. Po letech se na to všechno díváte jinak,*“ vypráví pan Filip, který popisuje, jak se v prvních měsících výkonu trestu, který byl pro něj vůbec prvním výkonem, začal identifikovat se svou rolí odsouzeného a do jisté míry na ni byl hrdý.

Podobně jako Lombrosso v 19. století, i my dnes nacházíme obdobné motivy tetování, jako jsou hesla vyjadřující nedostatek respektu k autoritám (A.C.A.B.), obscénní obrázky (nahé ženy, sexuální motivy), tetování odkazující na členství ve zločineckých organizacích (velmi časté u ruskojazyčných, u českých vězňů je pak častější tetování odkazující k dlouhotrvajícímu přátelství, společně vykonávané aktivitě ve větší skupině či skupině přátel) (Rychlík 2014). Vedle toho se postupem času od počátku 19. století škála motivů tetování rozšířila. V návaznosti na Lombrossa je zajímavé zmínit, že ve

své práci odkazoval také k tetování penisu (Lombrosso 1986), přičemž dnes již tetování penisu tak časté není, v co se však v českém prostředí transformovalo, to je zdobení penisu s využitím korálek, tzv. „šatonů“, nebo ve vězeňském argotu také „fazolí“, či zvětšování objemu penisu s využitím borové masti. O tomto oběm pak více dále v textu.

Při čtení vězeňského tetování je třeba věnovat pozornost řadě aspektů, jako je druh tetování, kdy je třeba odlišovat kriminální tetování od toho občanského, dále pak kvalita tetování, neboť kvalita vypovídá nejen o dostupných zdrojích, ale i o ekonomickém statusu a pozici tetovaného ve vězeňské hierarchii. Zajímavé jsou také pokusy o odstranění tetování. Ty nemusí vždy nutně souviset pouze se snahou odstranit nepovedenou ozdobu, ale mnohdy souvisí také se snahou o zatajení minulosti (Grossmann, Roztočil 2005).

V následujícím textu předkládám typologii nejčastějších tetování ve vězeňském prostředí. Jedná se o motivy časté nejen v českém vězení, ale opakující se z hlediska svého charakteru i v kontextu mezinárodním.

DEVALVUJÍCÍ MOTIVY

Tetování mohou být ve vězeňském prostředí dobrovolná a nedobrovolná. Z hlediska deklarace moci a hierarchizace uvnitř vězeňské subkultury jsou pro nás zajímavá primárně ta nedobrovolná, která jsou často užívána k označení vězňů či jejich internímu potrestání. Často se jedná o vulgární, směšné, urážlivé, ponižující, případně sexuální devalvující motivy. Opakující se motivy jsou především penisy vytetované na mužský obličej, nejčastěji na čelo nebo na spánky vězňů a to vždy v páru. Tyto penisy jsou následně předělávány na motivy jitrnic a jejich nositelé jsou terčem posměchu. O tomto typu tetování hovoří pan Karel.

(Pan Karel – odsouzený): „*Jeden tady měl na spánkách jitrnici. Teda jitrnice to byla až potom, co si to nechal předělat, předtím to bylo.... Jak bych vám to řekl slušně. No, prostě pánský přirození. Už ani nevím, za co mu to udělali, byl takovej divnej. Prostě ho skleпали, dali mu prášky do čaje.*“

Nedobrovolná tetování jsou často realizována na slabších jedincích, kteří se něčím provinili proti internímu vězeňskému řádu. Vyskytují se i případy, kdy si vězeňští tatěři zkoušejí na tzv. koninách namíchané barvy a to zcela bez úplaty. Jako koninu je možno

chápat jedince, který posluhuje druhým za tabák a jiné statky nebo také zcela bez úplaty, neboť již při vstupu do vězení projevil svoji slabost. Vymanit se z otěží, kterými tento status jedince sputává, přitom není možné jinak než skrze rvačku nebo přerážení na jiný oddíl, což ale, jak se ukazuje, také vždy není konečným řešením. Nedobrovolná tetování jsou rozšířena po celém vězeňském mikrosvětě. Tato tetování slouží jako varování či trest, velmi často za spáchání trestných činů se sexuálním pozadím. Například pedofilové nebo ti, kteří se dopustili sexuálního násilí na dítěti, což je čin, který je zavrhován také v českém vězeňském světě, bývají v ruskojazyčném prostředí podrobena drsnému obrádu, při němž by měl tetovaný od tetujícího pocítit maximální bolest. Jedná se o formu trestného tetování, které se nejčastěji umísťuje na čelo nebo jinak viditelné místo. Takového tetování se nemůže nositel jednoduše zbavit a současně je všem dostatečně na očích.

TETOVÁNÍ VYJADŘUJÍCÍ NENÁVISTNÝ POSTOJ

V období komunismu se vězni často nechávali tetovat na protest proti autoritám. Pan Stanislav si nechal na krk vytetovat orlici nikoli jako symbol svého přesvědčení, ale na protest proti stávajícímu režimu. Svým tetováním si vysloužil rok trestu odnětí svobody navíc. Tetování se v té době trestalo přísněji, než v současné době, neboť za něj často dostávali vězni tzv. „nášup“, tedy roky strávené ve vězení navíc. Pan Pavel si nechal na obličej vytetovat raketu.

(Pan Pavel – odsouzený): „*Za komunistů, když si odsouzený nechal udělat tetování, tak to byla provokace režimáků. Já měl tehdy patnáct let, a tak jsem si neuvědomil to, že za třináct let s tím budu chodit venku.*“

Těla vězňů nejen v českých věznicích zdobí často také tetování sestávající ze čtyř písmen – A.C.A.B., které není pouhou ozdobou, ale vyjadřuje opět nenávistný postoj vůči autoritě, tentokrát tuto autoritu ovšem nepředstavuje politická strana, ale represivní síla. A.C.A.B. je akronymem, který na svých tělech nejčastěji nosí britští vězni. Jeho význam je „All Cops Are Bastards“, tedy volně přeloženo „Všichni policisté jsou hajzlové“. Někteří nositelé tohoto tetování však tvrdí, že význam je „Always Carry A Bible“. Nicméně se má obecně za to, že tito lidé pouze litují svého rozhodnutí ozdobit

své tělo tímto akronymem a snaží se udělat dobrý dojem. Ani toto tetování si však nezačovalo pouze vězeňský ráz. V současné době si jím zdobí svá těla řada britských mladíků, kteří ve vězení nikdy nebyli. Tímto tetováním zpravidla naznačují svoji ochotu jít do vězení ve jménu svého gangu nebo party.

Jak již bylo naznačeno, nápis A.C.A.B. je tetováním, které naleznete téměř v každé věznicí a až na jednoho odsouzeného všichni dotázaní vězni byli schopni identifikovat tento význam, který značí sdílený postoj majority odsouzených. Snad jen pro zajímavost, onen jeden odsouzený, který měl na těle výše uvedené tetování, jej interpretoval jako „Ani cikán, ani Bulhar“, čímž deklaroval naprostou neznalost a skutečnost, že interpretativní schopnost symboliky vězeňských tetování má dnes již své limitované meze a vizuální interpretaci je vždy nutno ověřit i slovní interpretací. Faktem je, že symbolika vězeňských tetování byla v průběhu let potlačena a utlumena a mnozí vězni se nechávají tetovat jen proto, že jsou ve vězení, v prostředí, pro které je tetování nejen komunikačním nástrojem, ale také nástrojem reprezentace a nástrojem začlenění se.

Výjimkou nejsou ani neonacistická tetování. Řada symbolů byla v podstatě beze změn převzata z původního režimu, přičemž jejich použití bývá často samotnými neonacisty ospravedlňováno jiným významem, než měly tyto symboly v období nacistismu jako takového. Některé symboly, které byly v období nacismu používány ze strany kolaborantských uskupení neněmeckých národů, jsou dnes používány s cílem vyjádřit panarijskou neonacistickou jednotu. Výjimkou v neonacistické symbolice nejsou ani novotvary, i ty však v sobě někdy nesou původní nacistické motivy (Mareš 2006). Těla vězňů tak často zdobí znak SS, hákový kříž, nacistický železný kříž či malby nacistických vojáků nebo nápisy jako „Es kommt der Tag“, který jakožto úsloví „Přijde den“ používali nacističtí členové Sudetoněmecké strany ve 30. letech minulého století jako výzvu k připojení Sudet k německé říši.

TETOVÁNÍ OBLIČEJE

Velmi silným motivem vězeňského tetování je slza, která je tetována pod vnější koutek oka. Slza spolehlivě identifikuje vězně (či bývalého vězně). Mnohdy si vězni nechávají

tetovat jednu slzu za každou osobu, kterou zabili. Slza proto slouží jako identifikující symbol, často odkazující ke kriminální minulosti. Slza také může být symbolickým vyjádřením utrpení vězně v rukou spravedlnosti (Demello 1993). Slza v českém kontextu obecně značí vraždu, která může být charakteru dokonatého či nedokonatého. Dokonaná vražda je deklarována jako slza vyplněná, nedokonaná vražda či smutek za úmrtí blízkého příbuzného či přítele značí slza nevyplněná. Nájemný vrah Kamil říká ke svému tetování slzy následující:

(Pan Kamil – odsouzený): „*Chci, aby měla tady ta zvířata respekt. Chci, aby věděla, že to, co tady zkoušej mezi sebou, na mě zkoušet nebudou.*“

Zde je evidentní využití tetování ve smyslu deklarace sociálního statusu (Blažek 2011) a také ve smyslu zastrašení druhého či do jisté míry i vzbuzení respektu u určité skupiny odsouzených. Z vlastního výzkumu však potvrzuji, že existují také tací jedinci, kteří slzu získali na svůj obličej pod vlivem omamných a psychotropních látek. Nicméně ani tito jedinci nejsou oproštěni od otázek ostatních odsouzených, které primárně směřují do oblasti toho, zda tito jedinci spáchali vraždu. Doznají-li, že nikoli, jsou často cílem uštěpačných poznámek a posměšků. Slza je jedním z nejužívanějších symbolů pro vězeňské tetování, ale s tím, jak je rozšířena po celém světě, dochází k proměnám na úrovni významů. Vedle uvedených významů pro český kontext je podstatné zmínit, že v jiných geografických lokacích je často slza interpretována jako symbol pro mnohaletý trest odnětí svobody.

Také oční linky mívaly svůj význam a dodnes mají. Oční linky tažené přes obě víčka a to celá víčka, vězni označované jako tzv. „kočičí oči“, značí, že jejich nositel se otevřeně hlásí k homosexualitě. Oční linky nedotažené byly velmi časté ve Valdicích, kdy byly spojeny s jistou prestiží. Jejich nositel působil jako barákový nebo byl jedním z těch, kteří disponovali mocí. Dnes je tento význam oslaben, vězni jej znají a četně si linky tetují proto, aby deklarovali jistou významnost, nicméně tato významnost se již vytratila, jelikož není pravidlem, že nositel tohoto tetování disponuje mocí. Bohužel (nebo možná bohudík) v české vězeňské komunitě neplatí co do tetování natolik striktní pravidla jako v komunitě ruské, jednoduše řečeno si v rámci této skupiny může

kdokoli nechat vytetovat v podstatě cokoli (odhlédneme-li od oficiálních vězeňských předpisů, které tělesné mutilace a jakékoli poškozování integrity kůže svého či cizího těla zakazují a zakládají oprávněnost represivních postihů při porušení těchto předpisů).

TETOVÁNÍ ODKAZUJÍCÍ K RODINĚ A PARTNERKY JAKO ZVLÁŠTNÍ KATEGORIE

V českém vězeňském prostředí jsou, co se nápisů týče, nejtypičtější nápisy odkazující k rodině, nejčastěji dětem, protože, jak sami vězni uvádějí, děti mají navždycky, kdežto manželky a přítelkyně odcházejí. Ti, kteří volí cestu jmen partnerek, mají zpravidla na svém těle takových jmen vícero. Často jsou jména doplňována o abstraktní i konkrétní obrázky. S ohledem na tuto skupinu tetování je zajímavé také sledovat jejich umístění. Ač u většiny tetování nemívá umístění význam, tak v případě tetování zobrazujících či odkazujících k rodině či blízkým přátelům, bývají tato tetování významně často umístována na levou stranu hrudi, jak říkájí sami odsouzení „na srdce“. O osobním významu tetování rodiny umístěném na srdci vypráví pan Jan, který na srdci nosí abstraktní podoby svých pěti dětí ztvárněných jako andílků s jejich jmény nad drobnými neumně vykreslenými těly.

(Pan Jan – odsouzený): „*Já mam pět dětí a všechny jsem si dal na srdce, protože je nosím v srdci. Tohle tetování mám nejradši, i když se ten obrázek moc nepovedl, ale předělat bych ho nenechal. Ty ostatní jo, nebo i úplně odstranit bych je nechal, ale tohle, to ne.*“

TETOVÁNÍ VYJADŘUJÍCÍ NÁZOR A PŘESVĚDČENÍ

Dalším tetováním, které získalo postupem času punc vězeňského symbolu, jsou pavučiny. Ty pavučiny, které jsou umístěny na pravém lokti, ve světě často značí, že jejich nositel je rasisticky smýšlející osobou. V evropském prostředí jsou tato tetování umístována na obě ruce, nicméně stále nejčastěji na oblast lokte, ve větší míře byl tento „světový“ význam nahrazen významem, že jedinec pobýval ve vězeňském prostředí. Tento význam je vězni v maximální možné míře interpretován, jsou s ním obeznámeni.

Pavučina asociuje pavouka chytajícího kořist. Zatímco kořist je chycena do sítě, vězeň je uvězněn za mřížemi. Ani umístění na lokti není zcela náhodné. Symbolizuje skutečnost, že vězni tráví značné množství

času s lokty na stole. Dalším, méně populárním místem pro umístění tetování pavučiny je krk vězně. Dnes je pavučina velmi populární také mezi běžnými lidmi, kteří si našli k tetování cestu, ale ve vězení nikdy nepobývali. Přesto zůstává pavučina primárně vězeňským tetováním. Jednou z možných cest k odlišení a odhalení kontextu je provedení, neboť vězeňská pavučina bude zpravidla absentovat barvy, neboť ty jsou, s výjimkou černé, ve vězení nedostatkovým zbožím.

NÁBOŽENSKÁ TETOVÁNÍ

Extrémně populární jsou také náboženská tetování. Ve vězení je možné se setkat s tetováním Ježíše, Panny Marie, sepjatých rukou do modlitby i růžence (Demello 1993). Jejich nositeli jsou jak věřící jedinci, kteří do vězení jako věřící vstupovali, tak tzv. „noví věřící“, kteří si cestu k víře našli až ve vězení, ale i „dočasní věřící“, jejichž víra jako taková nepramení z vnitřního přesvědčení, spíše je pojmána jako kratochvíle a jedno ze společných témat. Na prsou vrahů tak nacházíte Ježíše s trnovou korunou, na těle zlodějí madony, sepjaté ruce k modlitbě, růženec či ikony svatých. Patos v tomto není, neboť vězení je světem samo o sobě a z pohledu vězňů na minulosti nezáleží, jak říká i pan David, jehož tělo je ozdobeno četnými ikonami svatých.

(Pan David – odsouzený): „*Já vim, co jsem udělal. Vim, za co jsem tady. Nejsem věřící, že bych chodil do kostela, nemodlim se každé večer, ale našel jsem si cestu k Bohu. Tomu nezáleží totiž na tom, kým jsme byli, ale kým se člověk stává nebo chce stát.*“

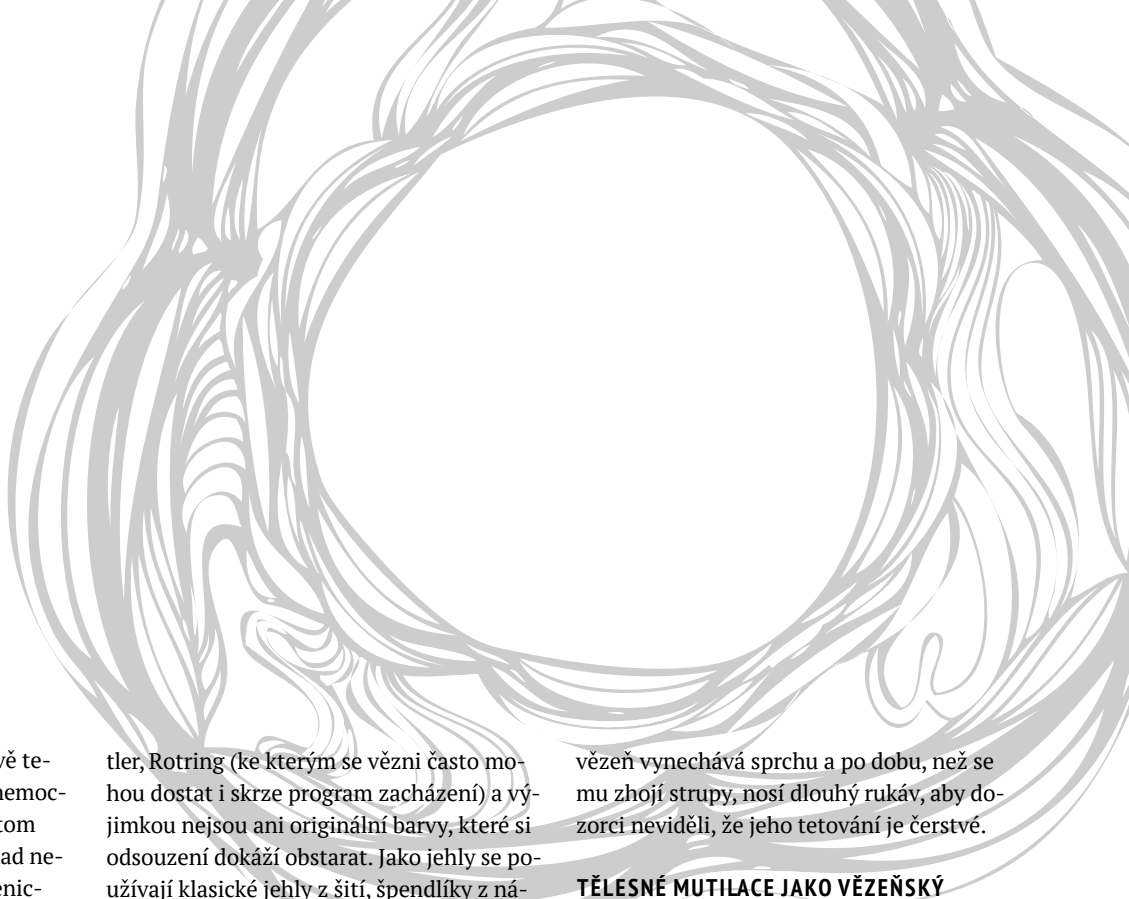
Zcela odlišný význam mají na první pohled náboženské symboly například v ruském prostředí. Budova kostela není podstatná z hlediska náboženského, ale počet jejích věží symbolizuje počet let, které vězeň strávil za mřížemi, případně, kolikrát byl vězeň odsouzen. Další příklad náboženského tetování, které má v ruské kriminální tradici naprosto odlišný význam, je Madona s dítětem. Toto tetování značí, že vězeň je zločincem již od svého útlého věku. Pochopitelně existuje celá řada dalších opakujících se a specifických motivů vězeňského tetování. Mým cílem ovšem nebylo vyjmenovat a popsat jednotlivá tetování a pokrýt tak bohatou škálu vězeňských motivů. Mým cílem bylo v rámci této práce naznačit, že tetování jakožto subkulturní univerzálie má své významy, které jsou do značné míry sdí-

lené a v rámci kultury přenášeny. Jedná se o nástroj, prostřednictvím něhož spolu vězni neverbálně komunikují, sdělují si svoji minulost, svá přesvědčení i své slabosti.

Na tomto místě považuji za vhodné zmínit, že vedle tetování dochází v prostředí českých věznic také k automutilaci či mutilaci pohlavních orgánů vězňů. Vězni si ze zubních kartáček vybrušují šatony (korrálky), což je tradice přenesená opět z Valdic. Po naříznutí svého pohlavního orgánu je sem pak vsazují a nechávají zarůst. Tento úkon je prováděn buď jako automutilace, nebo na požádání jiným vězněm. Druhým způsobem úpravy penisu je použití borové masti. Ta je vpichována pod tenkou kůži pohlavního orgánu a následně prsty pokud možno rovnoměrně rozložena po celém obvodu orgánu. Cílem je dosáhnout co největšího objemu penisu. Vězni sami odkazují na skutečnost, že větší penis a penis ozdobený šatony je atraktivnější pro partnerky. Pan Martin k tomu uvádí: „*Víte, my se pohybujeme v prostředí mezi jinými ženami, hlavně prostitutkami a ti kluci tady, tak chtějí tu ženu zblbnout sexem a myslí si, že tohle je cesta. Já také mám šatony a nemám je z důvodu nějaké prestiže, ale až vyjdu ven, tak chci mít taky nějakou partnerku.*“ Z úst hrstky dotázaných vězňů, kteří tento vězeňský trend znají, ale sami nemají, pak většinou zaznívala interpretace, že skrze tyto tělesné mutilace deklarují vězni svoji moc (snad by bylo lépe na tomto místě použít pojem „pseudomoc“, jelikož ne vždy touto reálnou mocí disponují), stejně jako to činí skrze svaly a vyvinutou muskulaturu.

TETOVAČKA, OCELOVÝ KARTÁČ A ŠPÍNA

V souladu s ustanovením § 28, odst. 3, písm. e) zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů má odsouzený zakázáno tetovat sebe nebo jinou osobu, nechat se tetovat nebo mít ve věznici v držení pomůcky k provádění tetování. A tak platí, že se tetuje tajně, pomůcky nutné pro provedení tetování jsou pracně sháněny a schovávány a samotný proces tetování vždy někdo z dalších odsouzených hlídá. Tetuje se pod hrozbou kázeňských trestů a umístění na oddělení výkonu kázeňských trestů, tzv. díru, nicméně zajímavým zjištěním je, že pro majoritní většinu vězňů je větší hrozbou a jedním z aspektů, nad nímž uvažují před samotným učiněním rozhodnutí o tetování vlastního těla, hrozba infekčního

onemocnění žloutenkou typu C. Právě tetování je jednou z cest, jak se toto onemocnění v českých věznicích šíří. Více o tom v reakci na otázku, zda se zamýšlel nad nebezpečím plynoucím z nízkých hygienických standardů, hovoří pan Martin: „*Ani moc ne, díry ani žloutenky jsem se nebál, ale žloutenku jsem dostal. Oni různě míchají barvy, já se o to tehdy moc nestaral, jehly a tohle všechno obstaral ten, co mě tetoval. Nakonec jsem zjistil, že nejen že míchal barvy, ale tetoval stejnými jehlama, protože to dostali ještě tři další kluci, co se nechali v té době tětovat.*“

Dále bych se ráda věnovala materiálně technickému vybavení, které je ve vězeňském prostředí používáno k provedení tetování. V první řadě se zaměřím na barvu. V případě starších vězňů naleznete na jejich tělech tetování provedená klasickou tuší, jsou typická svým rozpitím a u barevné tuše i vypadáním. Tetovalo se také temperami, ale ty povětšinou v průběhu let vypadaly a co se barev týče, v tetování už dnes nejsou patrné. Tetovalo se také špínou a tato tetování drží dodnes. Špína vzniká tak, že se vezme podrážka pantofle, na níž je zachycena reálná špína z chodeb a cel, zapálí se či se opaluje plamenem a černá substance se chytá do ešusu či jakékoli vhodné nádoby. Následně se ředí očními kapkami a používá se k provedení tetování. Postup „chytání špíny“ popisuje pan Lukáš:

Pan Lukáš (odsouzený): „*Vezmete si do ruky skleněnou nádobu nebo klidně i talíř, uříznete kus papuče a tu zapálíte. Vezmete sklo, a jak to čoudí, tam lítají takové miniaturní...nevím, jak bych to řekl, no jako od ohně, jestli jste viděla někdy. Do té nádoby to chytáte, pak se to setře, dá se do toho trochu očních kapek nebo někdo tam dává šampon a to se pak smíchá.*“

Dnes se velmi často používají barvy Staed-

tlér, Rotring (ke kterým se vězni často mohou dostat i skrze program zacházení) a výjimkou nejsou ani originální barvy, které si odsouzení dokáží obstarat. Jako jehly se používají klasické jehly z šití, špendlíky z nástěnek, štětiny z ocelového kartáče i struny z kytary. Jehly se vybrušují, vyvaňují a upravují pro samotnou tatuáž. Pro kontury se svazují po dvou až po třech, pro výplň tetování po čtyřech až šesti jehláčích. Zajímavá je konstrukce vlastního stroju, tetovačky. Dnes už se způsob tetování s využitím vpičování snopečku svázaných jehel téměř nepoužívá, je spíše raritou. Na výrobu vězeňského stroju je třeba připravit si držák do tvaru písmene L a propisku, ze které si odsouzený vyrobí táhlo. K tomu se připevní motůrek buď ze zubního kartáčku, nebo holicího stroju (dříve se používal i z walkmana například). Do táhla z propisky se vloží propisovací tuha zbavená hrotu, kam je vložena jehla nebo jejich svazek, která je na druhém konci spojená s motůrkem připevněným k tělu propisky. Pak už stačí dvě baterky nebo, je-li příležitost, připojit strojek ke zdroji (k trafu).

Tetu se povětšinou za pokoji tatéra, přičemž samotný proces tetování hlídá tzv. stojka, což většinou bývá někdo, kdo má aktuálně službu na oddíle. Pakliže by na oddíl přicházel dozorce, je často slyšet zvuk kataru a stojka upozorní smluveným signálem. Buď zaklepe, vejde do místnosti nebo zakřičí „kontrola“, „voda“ nebo „cikno“. Kůže tetovaného se natře vazelinou nebo tuhým deodorantem, udělá se obtisk z průklepového papíru, na kterém je motiv předkreslen, a následně probíhá samotný proces tetování. Někteří tatéři pak tetování ošetří, dezinfikují vodou po holení (jak vězni sami říkají „Adamem“) a namažou indulonou či podobným mastným krémem. Po několik dní

vězeň vynechává sprchu a po dobu, než se mu zhojí strupy, nosí dlouhý rukáv, aby dozorcí neviděli, že jeho tetování je čerstvé.

TĚLESNÉ MUTILACE JAKO VĚZEŇSKÝ „BYZNYS“

Tetování je také předmětem ekonomické směny, která je ve vězeňském prostředí velmi specifická (Skarbek 2010). Existují tři skupiny vězeňských tatérů – ti, kteří mají talent a primárně tetují s cílem zkrátit si čas ve vězení. Dále jsou zde ti, kteří se naučili tetovat (nebo se učí) a tetují primárně s cílem získání ekonomického prospěchu. A třetí skupinu tvoří kombinace předchozích dvou. Cena tetování se pohybuje od dvou tabáků po deset tabáků, vždy je výsledkem individuálního vyjednávání mezi tatérem a tetovaným založeného na vzájemných vztazích, pozici na příslušném oddíle či v příslušné věznicí a na tom, zda se jedná o „bohaté“ vězení či nikoli (jako „bohatý lágr“ označují odsouzení takové vězení, kde je možnost zaměstnání).

Vyjednávání začíná vždy zájemce o tetování, který projeví zájem o služby tatéra, společně se domluví na motivu, kdy si jej „klient“ nechává nakreslit, nebo dnes již mnohem častěji si jej vybírá v komerčních časopisech věnovaných tematice tetování, které si vězni nechávají posílat. Konkrétně se jedná o art magazíny Tattoo a Tetování. Poptávající nabízí cenu v kontextu komoditní směny sám, nebo akceptuje požadavek tatéra. Cena se vždy odvíjí od vzájemného vztahu mezi tatérem a tetovaným. Tetování tak může být protislужbou, výnosným obchodem nebo přátelskou výpomocí. Jsou vězni, kteří neplatí za tetování nic, neboť mají významné postavení v rámci vězeňského systému, jsou vězni, kteří si za tetování připlatí, neboť jsou pro tatéra zdrojem

přivýdělků a na úrovni osobních vztahů zde není možno nalézt žádné bližší vazby.

Význam vězeňského tetování je možno spatřovat v odstoupení od převažujících norem, odklonu od „normální“ společnosti, začlenění do subkultury a určité míře rebelie proti formálnímu systému totální instituce (Rychlík 2005). Tetování je službou, která je ve vězeňském prostředí běžně směňována. Prostředkem směny jsou také další statky, jako je tetovací barva či tetovačka, případně její komponenty jako motůrek či jehly, struny či štetiny z ocelového kartáče. V zahraniční praxi je specifické vězeňské tetování užíváno, aby zabránilo infiltraci ze strany nežádoucích subjektů, což je praxe amerických gangů, pevně daná pravidla má ovšem také ruské či ukrajinské tetování, které tomu, který mu porozumí, dokáže poskytnout velmi interné informace.

ZÁVĚR

Vězeňský svět je výzkumným polem, které přináší pro sociální vědce stále mnoho možností, jak získat velice zajímavé informace

o chodu této totální instituce, která se pro současnou společnost stává čím dál více nepostradatelnou. Mnoho vědců bylo tímto tajemným prostředím fascinováno natolik, že se jej pokoušelo analyzovat z mnoha rozličných úhlů pohledu. Cílem tohoto textu bylo popsat vězení jakožto specifické prostředí, jako svět ve světě a kulturu v kultuře, přiblížit proces vězeňského tetování včetně vymezení jeho významů, ale na druhou stranu i úskalí a to vše s důrazem kladeným na populaci odsouzených. Text předkládá vlastní zjištění, ke kterým bylo na základě realizovaného výzkumu dospěno.

Tetování je prvek, který je možno nalézt v každé věznici. Na jedné straně může být vnímáno jako dekorativní prvek zdokonalující tělo odsouzených, neboť tělesnost je ve vězení jedním z podstatných aspektů, na straně druhé je vnímáno jako „vzkaz“ ostatním vězňům, nositel informací směřující k těm, kteří jej umějí číst. Odsouzení se v drtivé většině nechávají po vstupu do vězení a nalezení pozice ve vězeňském spektru tetovat. Pryč jsou sice již doby, kdy tetování

bylo výhradně znakem jedince, který prošel vězeňským prostředím, stále jsou však vězeňská tetování do značné míry specifická a mnohé o svých nositelích vypovídají. Majoritní většina vězňů získává své první vězeňské tetování v prvním výkonu trestu. Můžeme se ptát, nakolik je tento aspekt významným, stejně jako do jaké míry je významná symbolika konkrétního tetování.

Tetování ve vězeňském prostředí je možno považovat za subkulturní univerzálii. Vždy ve vězeňském prostředí bylo a věřím, že z něj nikdy nevymizí. Ač byla jeho symbolika do značné míry potlačena, stále je možno jej považovat za velmi významný nástroj neverbální komunikace. Symboly samotné byly do jisté míry zneváženy užitím bez návaznosti na konkrétní skutečnosti, nicméně samotný akt tetování reprezentuje řadu aspektů vězeňského života od aspektů mocenských, přes aspekty psychologické, až po různorodé aspekty interskupinové.

LITERATURA

- Blažek, V. (2011). Komunikace a lidské tělo: antropologie chování 5. Plzeň: Západočeská univerzita.
- Bouyer, F. (1958). The Meaning of Monasticism. New York: Kenedy.
- Demello, M. (1993). The Convict Body: Tattooing among Male American Prisoners. Anthropology Today 9, s. 10–13.
- Ezzy, D. (2002). Qualitative Analysis. London: Routledge.
- Farrington, K. (2007). Maximum security. London: Arcturus Publishing Limited.
- Favazza, A. R. (1996). Bodies Under Siege: Self-mutilation and Body Modification in Culture and Psychiatry. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Goffman, E. (1961). Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates. New York: Doubleday Anchor.
- Greenblatt, M. (1955). From Custodial to Therapeutic Care. New York: Russel Stage Foundation.
- Grossmann, M. – Roztočil, V. ml. (2005). Ruskojazyční. Praha: Vězeňská služba České republiky
- Hewitt, K. (1997). Mutilating the Body: Identity in Blood and Ink. Bowling Green: Bowling
- Jones, R. – Schmid, T. (2000). Doing Time: Prison Experience and Identity Among First-Time Inmates. Stamford: Emerald Group Publishing Limited.
- Karabec, Z. (2001). K problematice trestání a trestů. Sociologický časopis 37, 1, s. 73–87.
- Lombroso, C. (1986). The Savage Origin of Tattooing. Popular Science Monthly 58, s. 793–803.
- Ludvico, L. R. – Kurland, J. A. (1995). Symbolic or not – so – Symbolic Wounds: The Behavioral Ecology of Human Scarring. Etholog and Sociobiolog 16, s. 155–172.
- Mareš, M. (2006). Symboly používané extremisty na území ČR v současnosti. Praha: Ministerstvo vnitra.
- Mascia-Lees, F. E. (1992). Tattoo, Torture, Mutilation, and Adornment: The Denaturalization of the Body in Culture and Text. New York: State University of New York Press
- Rychlík, M. (2005). Tetování, skarifikace a jiné zdobení těla. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny.
- Rychlík, M. (2014). Dějiny tetování. Praha: Mladá fronta.
- Skarbek, D. (2010). Putting the “Con” into Constitutions: The Economics of Prison Gangs J Law Econ Organ. Journal of Law, Economics, and Organization 26, 2, s. 183–211
- Sykes, G. M. (1958). Society of Captives. Princeton: Princeton University Press.
- Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.
- Zyl Smit, D. Van (2010). Regulation of Prison Conditions. The University of Chicago Press